

Organiseer tegenspraak voor grote projecten

Door een ‘advocaat van de duivel’ aan te stellen, kan de overheid voorkomen dat grote projecten ontsporen, betoogt onderzoeker **Niek Mouter**.

Het besluitvormingsproces rondom grote overheidsprojecten moet flink op de schop. De rode draad die door recente besluitvormingsprocessen – zoals de JSF, Icedome Almere, de nieuwe Kuip, de Uithoftram, de Noord-Zuidlijn en de Fyra – loopt, is dat kritische reflectie op het project te laat in het proces plaatsvindt. Als er (te) laat door een kritisch onderzoeksrapport blijkt dat er allerlei haken en ogen aan het project zitten, is stoppen geen optie meer. Ambtenaren, bedrijven, experts en politici hebben zoveel tijd en geld in de voorbereiding van het project gestoken dat men nauwelijks nog negatief kan besluiten over het project. Dus beslist men positief, met alle gevolgen van dien.

Op dit moment vindt de eerste vorm van kritische reflectie op infrastructurele projecten in een zeer laat stadium plaats. Vaak wordt pas na drie jaar in een maatschappelijke kosten-batenanalyse (mkba) onderzocht wat de kosten en de baten van een infrastructureel project zijn voor Nederland. Uit onderzoek van Platform31 en TU Delft naar het besluitvormingsproces rondom infrastructurele projecten volgt dat het met name bij grote projecten dan al te laat is. Zelfs als de studie laat zien dat de kosten voor de samenleving waarschijnlijk hoger zullen zijn dan de baten.

Ambtenaren, experts en politici hebben al zo lang aan het project gewerkt dat zij nauwelijks nog kritisch naar het project kunnen kijken of stoppen kunnen overwegen. Het gevolg is dat de politiek positief beslist over een project dat de samenleving substantieel meer kost dan oplevert. Vervolgens concluderen parlementaire of raadsenquêtes dat het de volgende keer beter moet. Maar het gaat de volgende keer niet beter.

Fyra's staan nu stil op een rangeerterrein in Amsterdam. FOTO KOEN VAN WEEL, ANP

Deze cyclus moet worden doorbroken. Vanaf nu moet kritische reflectie niet meer plaatsvinden als het kalf al lang verdrinken is (in parlementaire enquêtes), maar in een zeer vroeg stadium op het moment dat betrokkenen nog kritisch naar hun project kunnen kijken. De kritische houding vroeg in het proces zou moeten toenemen tot een niveau waarop het aantal faalprojecten in het ruimtelijk-infrastructuurele domein wordt gereduceerd tot nul.

Advocaat van de duivel

Kritische reflectie op het project moet worden uitgevoerd door een zogenaamde ‘advocaat van de duivel’, een buitenstaander die met een frisse blik naar het project kan kijken. Hij of zij moet de mogelijkheid krijgen om de door de politiek vastgestelde problemen en oplossingen

volledig ter discussie te stellen. De ‘advocaat van de duivel’ zoekt naar aanwijzingen dat er helemaal geen probleem is (waardoor er ook geen project nodig is) en draagt alternatieve oplossingsrichtingen aan voor het probleem. De informatie die dit moment van kritische reflectie oplevert moet toegankelijk zijn voor volksvertegenwoordigers en burgers. Beiden moeten in een vroeg stadium goed op de hoogte zijn van argumenten tegen het project.

De introductie van de ‘advocaat van de duivel’ maakt het politieke ambt er niet gezelliger op. Eens in de zoveel tijd krijgen politieke voorstanders van een onafhankelijke partij te horen wat de argumenten zijn om het project waar zij verliefd op zijn geworden, niet uit te voeren. Deze argumenten zijn ook nog eens toegankelijk voor burgers. De voordelen

van het door deze zure appel heenbijten, zijn echter niet te overschatten. De kans neemt af dat projecten, waarvan je op je vingers kunt natellen dat ze zullen falen, toch doorgaan. Dit scheelt miljarden aan verspild belastinggeld. Een ander voordeel is dat de politiek al vroeg in het proces de mogelijkheid krijgt om het project te verbeteren en wordt gestimuleerd om na te denken over andere, mogelijk betere projecten.

De vraag is wie voor ‘advocaat van de duivel’ gaat spelen. Is dit de ombudsman? Het CPB? De Rekenkamer? Een team van onderzoekers?

Zeker is dat dit moment van kritische reflectie verplicht moet worden gesteld op een vroeg moment in het planvormingsproces rondom grote projecten. Een politicus vraagt niet uit zichzelf om kritiek op zijn prestige-project.

Niek Mouter
onderzoeker TU Delft en oprichter
www.mkba-informatie.nl

commentaar

De mening van de krant, verwoord door leden van de hoofdredactie en senior redacteuren.

Klijnsma komt terecht terug van gedwongen keuze pensioenopbouw

Oorspronkelijk voorstel ging uit van te veel kennis bij werknemers

Staatssecretaris Jetta Klijnsma heeft haar voorstellen rond het financiële toezicht op aanvullende pensioen volkomen terecht gewijzigd. Aanvankelijk stelde de PvdA-staatssecretaris voor de deelnemers aan een pensioenregeling zelf de keuze te laten voor een meer risicovolle pensioenopbouw, die mogelijk uiteindelijk ook een hoger pensioen op zou kunnen leveren, of een veel behoudender opbouw met een lager, doch gegarandeerd resultaat. Werknemers zouden in zo'n stelsel gedwongen worden al op jongere leeftijd een keuze te maken, die eigenlijk niet te maken is en

toch enorme consequenties zou hebben voor de oude dag. Dat Klijnsma aanvankelijk de deelnemers in een pensioenfonds daartoe wilde dwingen is op zich begrijpelijk. Iedereen, die een aanvullend pensioen opbouwt moet zich immers bewust zijn van het feit dat aan het opbouwen van een oudedagsvoorziening risico's verbonden zijn en dat het in principe toch een vorm van gokken op de toekomst is. De tijden dat elke werknemer dacht een gegarandeerd pensioen te hebben, van zeventig procent van het laatstverdiende loon, liggen nog vers in het geheugen. Toch is de keuze tussen een risicoloze opbouw met uiteindelijk een lager

pensioen of een risicovollere opbouw met misschien een hoger pensioen, een onmogelijke. Klijnsma kiest nu voor één stelsel, waarbij zij uitgaat van de lange periode van opbouw. Die biedt de mogelijkheid de meevallers uit vette jaren te gebruiken om tegenvallers uit magere jaren te compenseren. Een goede keuze, die uitwassen als ‘premievakanties’, zoals in de jaren negentig van de vorige eeuw, uitsluit. Het nieuwe voorstel van het kabinet is gebaseerd op het uitgangspunt dat de lange opbouwtermijn van het pensioen de mogelijkheid biedt de deelnemers uiteindelijk een redelijke mate van zekerheid te geven van een goed, redelijk

exact te calculeren pensioen. Eén gevaar is echter nog niet door de staatssecretaris bezworen. Met welke gemiddelde beleggingsresultaten mag een pensioenfonds gaan rekenen? Deze rekenrente bepaalt zeer sterk of rechten kunnen worden gecompenseerd voor geldontwaarding en welvaartsstijging. Echter, door een te hoge rekenrente kan een pensioenfonds zich rijk rekenen, terwijl de huidige regel, die bepaalt dat gerekend moet worden tegen de reële rente van het moment, te veel onrust geeft. Nu is er een tekort, dan weer een overschot. Het zou grote winst zijn als over die rekenrente nu snel overeenstemming wordt bereikt.